

En förändrad brottslighet och dess konsekvenser för totalförsvaret

*Inträdesanförande i KKrVA avd V 12 april 2024
av Johan Olsson*

Résumé

Crime in Sweden has changed fundamentally as organized crime has grown considerably. This development constitutes an important societal change and it also carries several implications for Sweden's defence and law enforcement. It is not possible to foresee all implications but two important ones are already clear. The first one is that organized crime groups' capability for physical violence and cyberattacks must be considered in the preparation for heightened preparedness and war. The second one is that the armed forces' experience when it comes to information provision and command is becoming more relevant for law enforcement as it increasingly deals with a well-organized and agile opponent.

ANFÖRANDET HANDLAR OM hur brottsligheten i Sverige i grunden har förändrats och hur denna förändring kommer att påverka totalförsvaret i framtiden. Jag vill inledningsvis understryka att de fakta som presenteras är offentliga. Det exempel som rör den organiserade brottsligheten ska inte tolkas som en hotbedömning utan utgör en framtidsspaning av scenarion som kommer att behöva beaktas.

Hur har brottsligheten förändrats?

Betraktar vi brottsutvecklingen i Sverige ser vi två övergripande förändringar. För det första har delar av den traditionella brottsligheten minskat. För det andra har den organiserade brottsligheten ökat. Dessa utvecklingslinjer är helt oberoende av varandra och de tar inte ut varandra.

Att brottsligheten blir mer organiserad förändrar i grunden förutsättningarna för brottsbekämpningen liksom vilket allvarligt samhällshot brottsligheten utgör. Rotorsaken till detta är att organiserad brottslighet har samma inneboende egenskaper som legal näringsverksamhet.

Den växer av sig själv när vinster investeras i verksamheten och den utvecklas snabbt och rör sig över geografiska och funktionella gränser.

Innan jag går in på några av konsekvenserna av denna utveckling för totalförsvaret kan det vara värdefullt att ta ett steg tillbaka från nyhetsrubrikerna och se på hur stort kriminellt kapital som har byggts upp och hur de kriminella marknaderna är strukturerade.

Den organiserade brottsligheten är huvudsakligen organiserad som flexibla nätverk där aktörer ständigt hittar samverkansmönster utifrån de olika förmågor som olika personer har. Aktörerna är multikriminella och utvecklingsorienterade. De sätter ihop nätverk för att genomföra olika typer av brottsupplägg och effektiviteten i dessa nätverk är hög och många funktioner går att köpa genom det som kallas crime-as-a-service. Det går idag att köpa malware, bedrägeriupplägg, logistikupplägg, bolag, identiteter etc på en global marknad. Kort sagt: det fungerar som det legala näringslivet minus reglerna.

Ser vi på omfattningen har polisen identifierat 62 000 individer. Brottsvinsterna är svåra att beräkna exakt, men både svenska och europeiska beräkningar landar på över hundra miljarder. Tillgången på vapen och sprängmedel är inte heller enkel att fastslå med precision, men det handlar om hundratals vapen och ton med sprängmedel. Ser vi på hur mycket våld dessa aktörer kan generera med denna tillgång på pengar, vapen och sprängmedlen landar vi som bekant i många hundra våldshändelser per år. När det gäller den geografiska räckvidden ser vi att den inte bara täcker hela Sverige utan sträcker sig ut över världen. Förmågan får också betraktas som robust då den inte minskat trots ett stort antal lagförda individer och stora beslag av vapen och sprängmedel.

Betraktar vi förmågan att genomföra ransomware-attacker är den mycket svår att uppskatta med precision eftersom den är en global marknad. Tydligt är dock att denna förmåga är betydande och enligt Europol ökande med en stor påverkan på företag och myndigheter. Även denna förmåga är robust. Dels då den i grunden är lätt att dölja genom att använda den omfattande infrastrukturen på det globala kommunikationsnätet, dels för att den helt går att planera och genomföra från länder där det rättsliga samarbetet inte fungerar.

Vad betyder förändringar av brottsligheten för totalförsvaret?

Min bild är att det kommer att betyda mycket både när det gäller hur vi utvecklar vårt eget arbete med totalförsvaret och hur vi förstår hoten.

Gör vi en historisk jämförelse med andra icke-statliga aktörer i Sverige är det tydligt att det i modern tid inte funnits en sådan stor förmåga att utöva fysiskt eller digitalt våld. Förutsättningarna för en främmande makt att använda denna förmåga måste generellt sett också ses i ljuset av att förmågan inte snabbt kan reduceras och att avsikten att för ekonomisk vinning begå mycket omfattande och grova brott är tydlig. Den organiserade brottslighetens omfattning och komplicerade struktur gör det också svårt att snabbt förstå orsakssambanden, vilket är attraktivt för aktörer som vill skapa förvirring och passivitet på ett förnekbart sätt. Den organiserade brottslighetens opportunistiska förhållningssätt och starka närvaro globalt och digitalt gör det lätt att söka kontakter och bygga relationer. En framtidsspaning är således att förståelsen för risken och konsekvenserna av att denna typ av hotaktör kan bli en del av ett angrepp på Sverige som land kan behöva utvecklas.

Ett annat exempel på hur denna förändring påverkar totalförsvaret är att likheterna mellan ledning och informationsförsörjning inom brottsbekämpningen och Försvarsmakten kommer att öka. Polisen har påbörjat det helt avgörande arbetet med förmågeutvecklingen när det gäller informationsförsörjning och förmågan till en obruten reaktionskedja. Detta är en lika viktig som djupgående förändring och förmågan att vända brottsutvecklingen är helt avhängig denna förmågeutveckling. Inom brottsbekämpningen har traditionellt organisation, ledningen och informationsförsörjning byggts utifrån att brottsligheten kan delas upp i geografiska eller funktionella områden med små överlapp. Ett lokalpolisområde, en bedrägerisektion eller en grova-brottssektion har i grunden varit byggd för att agera självständigt och informationsförsörja sig själva. Denna ordning var ett bra sätt att få en tydlig organisation, enkel ledning och god kontroll över informationen. Den har också fungerat väl så länge kriminella höll sig i dessa rutor. Nu när kriminella hela tiden begår många typer av brott samtidigt och rör sig över de geografiska gränserna väldigt snabbt fungerar inte denna struktur längre.

För att hantera ett bedrägerikluster som från Spanien begår brott mot personer i hela Sverige och som dessutom även är involverade i narkotikahandling och våldsdåd måste lokalpolisområdet, bedrägerisektionen, grova-brottssektionen och internationella enheten dela information och tillsammans agera snabbt i en obruten reaktionskedja.

För att bygga denna förmåga finns det värdefull kunskap inom Försvarsmakten som alltid arbetar mot organiserade motståndare och därmed haft behov av att dela information över organisatoriska gränser och att dela information och agera i ett mycket högt tempo. Även be-

hovet av att leda olika typer av förmågor i en sammanhållen ledningsstruktur, att planera sitt operativa genomförande utifrån motståndarens förmåga och avsikt och ständigt anpassa sig efter motståndarens motdrag är grundläggande förmågor inom Försvarsmakten.

Sammanfattningsvis har brottsligheten i Sverige i grunden förändrats, vilket påverkar hela samhället och även totalförsvaret. Denna påverkan är svår att förutse i alla delar, men två viktiga områden går redan nu att identifiera. För det första måste den organiserade brottsligheten beaktas som en potentiell hotaktör i höga konfliktlägen. För det andra finns det stora möjligheter att för brottsbekämpande myndigheter lära sig av Försvarsmaktens förmåga att leda i syfte att möta organiserat motstånd.

Författaren har en doktorsexamen i statsvetenskap och har de senaste åren varit chef för Polisens Nationella operativa avdelning (Noa). Han är ledamot av KKrVA.